

راهکارهای اشاعه فرهنگ دفاع مقدس در دانشگاه‌ها (مورد مطالعه: دانشگاه تهران)

مرتضی مولایی^۱

۴

سال چهاردهم
بهار و تابستان ۱۴۰۳

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۲/۰۰/۰۰

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۲/۰۰/۰۰

صص: ۸۵-۱۰۴

شابا چاپ: ۰۸۷-۲۷۱۷X

الکترونیکی: ۰۸۸۸-۲۷۱۷

چکیده

ترویج فرهنگ دفاع مقدس در جامعه باعث افزایش استحکام ارزش‌ها و افزایش معنویت شده و می‌تواند پاسخ‌گوی نیازها و رفع‌کننده تهدیدات در حوزه‌های مختلف باشد. هدف اصلی این مقاله آن است که مناسب‌ترین شیوه ترویج فرهنگ دفاع مقدس در بین دانشجویان دانشگاه تهران بیابد. نوع پژوهش کاربردی و طی چند مرحله صورت گرفته که در مرحله اول، اطلاعات اسنادی به روش کتابخانه‌ای و فیش‌برداری و در مرحله بعدی اطلاعات میدانی از طریق جامعه آماری شامل ۵۰۰ نفر از دانشجویان شاغل به تحصیل در دانشگاه تهران (با استفاده از تکنیک پرسشنامه) جمع‌آوری شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد برای اشاعه ترویج فرهنگ دفاع مقدس در بین دانشجویان چهار شیوه احصاء گردید که عبارت‌اند از: شیوه ترویج استدلالی، شیوه ترویج انگیزشی، شیوه ترویج فرهنگی-اخلاقی و شیوه ترویج اقتداری. با توجه به اینکه محوری‌ترین عنصر در نهاد علم (دانشگاه) «خردورزی» است، به‌عنوان نتیجه‌گیری می‌توان عنوان نمود که شیوه بهینه در این پژوهش شیوه استدلالی و عقلانی است. افزون بر این، فرهنگ دفاع مقدس به مسائل اجتماعی، فرهنگی و سیاسی توجه ویژه دارد و دانشگاه که یک نهاد مهم اجتماعی است، «عقلانیت» و «خردورزی» در آن نقش بسیار مهمی دارد.

کلیدواژه‌ها: فرهنگ، فرهنگ دفاع مقدس، دانشجو، دانشگاه تهران.

DOR:

۱. مقدمه

بر مبنای تفکر اسلامی، فرهنگ، روح و جان تمدن محسوب می شود (زر شناس، ۱۳۶۵: ۱۱). جایگاه و نقش فرهنگ در شکل گیری، تکوین و تداوم انقلاب اسلامی بر کسی پوشیده نیست؛ چنان که اصلی ترین مؤلفه پیروزی شکوهمند ملت ایران، پیش از آنکه ماهیت سیاسی داشته باشد، ماهیتی کاملاً فرهنگی و اجتماعی داشت و حیات و شکوفایی تمدن ها و جوامع به زندگی و باروری فرهنگ ها بستگی دارد؛ از این رو انقلاب ها و دگرگونی های عمیق و جدی، همه از انقلاب و تحول فکری آغاز شده است؛ مانند انقلاب اسلامی ایران که انقلابی فرهنگی و انعکاس دهنده جلوه های روشن اندیشه های الهی حضرت امام خمینی (رحمت الله علیه) بود که حصار او هام و نظریه های رجعت به قرون جاهلیت را شکافت و با ایجاد تحول عمیق در فرهنگ و اعتقادات جامعه اسلامی، هویت و شخصیت مستقل سیاسی، فرهنگی و اعتقادی را به جهان اسلام هدیه کرد.

در جهان کنونی شاهد دست اندازی نظام سلطه به سایر کشورها به ویژه کشورهای منطقه غرب آسیا (عراق، سوریه، یمن و ...) هستیم و این کشورها به دنبال دفاع از حقوق خود و با کمترین حمایتی از سوی مجامع بین المللی، مورد هجوم و تهدید نظامی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی قرار می گیرند. جمهوری اسلامی ایران به دلیل مقابله با زیاده خواهی های نظام سلطه، مورد تهاجم هشت ساله عراق قرار گرفت و تجربه دفاع مقدس، پیامدهای فرهنگی وسیعی داشت. در فرهنگ دفاع مقدس، مقاومت، صبر، مبارزه و دفاع از کشور که در تمسک به روحیه ایثارگری و شهادت طلبی خلاصه می شود، تأثیر عمیقی بر هویت، استقلال و تکامل جامعه دارد. فرهنگ دفاع مقدس از سیره و اندیشه اهل بیت (علیهم السلام) نشأت گرفته است و به عنوان موتور پیشران انقلاب اسلامی توانسته کشور ایران را در گام اول با سربلندی پیش ببرد و همچنان پیشران اصلی گام دوم انقلاب باشد. امام خامنه ای (مدظله العالی) فرهنگ دفاع مقدس را «گنج استخراج نشده» (۱۳۷۰/۴/۲۵) می داند و معتقدند این گنج به راحتی به دست نیامده است و ملت ایران بهای سنگین آن را پرداخته است (سرمایه عظیم انسانی و مادی).

سابقه عملکرد دانشجویان در فرایندهای پیروزی، تثبیت و پایداری انقلاب اسلامی، گویای این واقعیت است که فرهنگ دفاع مقدس و روحیه معنویت به نسل جوان انتقال یافته، به یک فرهنگ

محوری تبدیل شده و در ابعاد عاطفی، شناختی و رفتاری، جزئی از فضای کلی فرهنگ کشور (خصوصاً نسل جوان) شده است؛ اما در جهان امروز که سرعت تغییرات از مشخصه‌های اصلی آن است و به تعبیری، تغییر در جهان امروز نهادینه شده، اتکا به اینکه این فرهنگ به نسل جدید منتقل شده است، به هیچ وجه کافی نیست و بلکه این فرهنگ به صورت نو به نو و در قالب‌های جذاب، بایستی دائماً منتقل شود و علاوه بر انتقال ظاهری، برای درونی کردن و وجدانی کردن آن نیز چاره‌اندیشی کرد.

منظور ما از دانشجویان در این پژوهش، دانشجویان شاغل در دانشکده‌ها، پردیس‌ها، مؤسسات و مراکز تحقیقاتی فعلی دانشگاه تهران هستند. دلیل انتخاب این دانشگاه به عنوان جامعه نمونه آن است که دانشگاه تهران در میان مؤسسات و سازمان‌های وابسته به آموزش عالی کشور از هر حیث و از هر نظر از جایگاهی رفیع بهره‌مند است. در واقع اگر متغیرهایی چون سابقه و قدمت، تدریس استادان بنام و بلندمرتبه، تحصیل دانشجویان ممتاز، کثرت دانشجویان، استادان و کارکنان، ارزش مدارک تحصیلی در کشور و خارج از آن، پیوند و تعامل با دستگاه‌های اجرایی و مؤسسات و شرکت‌های صنعتی، اداری، اجرایی و... داشتن کتابخانه‌ها و آزمایشگاه‌های غنی و مجهز، تعدد رشته‌ها و دانشکده‌ها و مؤسسات پیوسته و وابسته، واقع شدن در پایتخت و در مرکز شهر و... را از معیارهای تعیین اعتبار و اهمیت یک دانشگاه برشماریم، بی‌گمان دانشگاه تهران را باید معتبرترین و مهم‌ترین دانشگاه‌های کشور دانست. بی‌جهت نیست که از این دانشگاه با تعبیر «دانشگاه مادر» و «نماد آموزش عالی» یاد شده است.

فرهنگ دفاع مقدس در بحران‌های سخت کشور توانسته است نقش آفرینی کند و کشور را از بحران‌های سهمگین برهاند و چنانچه این تفکر و فرهنگ رواج نداشت، کشور با صرف مبالغ هنگفت هم نمی‌توانست در برابر بحران‌ها پایداری کند؛ لذا ضرورت حفظ و تقویت فرهنگ دفاع مقدس از این زاویه آشکار می‌شود و اگر فرهنگ دفاع مقدس به درستی تبیین شود و راه‌های اشاعه و ترویج آن به درستی شناخته شود و مناسب‌ترین راه‌ها برای اشاعه در پیش گرفته شود، طبعاً این تفکر و فرهنگ در جوانان و دانشجویان نهادینه خواهد شد و این خود وسیله‌ای مناسب برای حفظ کشور از خطرات احتمالی خواهد بود. انجام پژوهش علمی در مورد فرهنگ دفاع مقدس و اشاعه مناسب آن، منجر به فرهنگ‌سازی و تغییرات عملی و اجتماعی در سطح جامعه می‌شود که اگر این

تغییرات به طور هدفمند و با ارزیابی و نظارت صورت گیرد، می تواند منشأ اثرات مثبت زیادی برای جامعه (دانشگاه تهران) شود.

سؤال اصلی پژوهش

مناسب ترین راهکار اشاعه فرهنگ دفاع مقدس در بین دانشجویان دانشگاه تهران چیست؟

سؤال فرعی

شیوه ها و راه های ترویج فرهنگ دفاع مقدس در بین دانشجویان دانشگاه تهران کدام است؟

۲. مبانی نظری و پیشینه شناسی پژوهش

۱-۲. تعریف مفاهیم و اصطلاحات

۱-۱-۲. فرهنگ

معنای لغوی: واژه فرهنگ در فارسی، معادل کلمه «ثقافت» در عربی و «Culture» در انگلیسی است. در زبان فارسی، فرهنگ به معنای گوناگونی چون دانش، علم، معرفت، ادب، تربیت، هنر، آموختن، به کار بستن، بینش و ایدئولوژی مذهبی آمده است (عمید، ۱۳۹۰). واژه فرهنگ از لحاظ لغوی به معنای بالا کشیدن و بیرون کشیدن است، ولی هیچ گاه در ادبیات فارسی به معنای لغوی اش، کاربردی نداشته است (روح الامینی، ۱۳۷۲: ۱۱).

معنای اصطلاحی: فرهنگ، به لحاظ مفهومی دامنه گسترده ای دارد و صاحب نظران بیش از ۳۰۰ تعریف متفاوت در حوزه های گوناگون علمی ارائه می کنند. هدف ما واکاوی و بررسی نقاط قوت و ضعف این تعاریف نیست. یکی از تعاریف جامع فرهنگ، فرهنگ را این گونه تعریف نموده است: فرهنگ مجموعه پیچیده است که متضمن معلومات، معتقدات، هنرها، اخلاق، هنجارها، قوانین، آداب و رسوم و تمامی گرایش ها، قابلیت ها و عادت های مکتسبه می باشد که انسان در حالت عضویت در یک جامعه حاصل می کند (منصوری، ۱۳۶۶: ۹).

۲-۱-۲. فرهنگ دفاع مقدس

فرهنگ دفاع مقدس بر پایه فرهنگ علوی شکل گرفته است که مهم‌ترین سند آن قرآن و سیره و سنت اهل بیت پیامبر (ص) می‌باشد که حول محور توحید و خدا سالاری، واقع‌بینی، کمال‌جویی، حق‌مداری، انسان‌مداری می‌چرخد (بابایی، ۱۳۸۴: ۱۵۹).

۲-۱-۳. دانشجو

«کلمه دانشجو از لحاظ بار معنایی، حامل معنای خیلی جالب توجه و مهمی است. دانشجو یعنی جوانِ طالب علمی که آینده در دست او است. این خصوصیات، در کلمه دانشجو هست. دانشجو، یعنی جوان؛ چون دانشجویی، قهراً مربوط به دوران جوانی است. طالب علم بودن و جست‌وجوی از دانش هم در کلمه دانشجو هست. چون فرض این است که آینده کشور، به سمت اداره علمی کشور پیش می‌رود دیگر؛ یعنی به سمت اداره عالمانه و منطبق بر موازین دانش پیش می‌رود و هر کشور و هر جامعه‌ای که علم و فهم محاسبه دقیق، در همه شوؤن آن دخالت داشته باشد، وضعش بهتر است» (خامنه‌ای، ۱۳۹۳: ۱۳۷).

۲-۱-۴. دانشگاه

دانشگاه محلی است که باید بدنه کارشناسی کشور را در همه زمینه‌ها، صنعت و خدمات به معنی آن، تربیت کند و به پژوهش‌های توسعه‌ای پردازد؛ همچنین فضایی برای رشد اندیشه و خلاقیت، چه به منظور پاسخگویی به پرسش‌هایی که از جامعه برمی‌خیزد یا برای توسعه کشور لازم است و چه به منظور رفع کنجکاوی اندیشمندان و فناوران فراهم نماید (منصوری، ۱۳۸۰: ۲۵).

۲-۲. پیشینه‌شناسی تحقیق

جدول ۱

نتایج	عنوان	محققان
نتایج پژوهش حاکی از آن است که بین برنامه‌های فرهنگی دفاع مقدس شامل برگزاری یادواره شهدا، برگزاری اردوهای راهیان نور، تشیع پیکر شهدای گمنام و اکران فیلم‌های سینمایی و تلویزیونی مرتبط با دفاع مقدس با هویت دانش‌آموزان رابطه مثبت وجود دارد.	تأثیر برنامه‌های فرهنگی دفاع مقدس بر هویت فرهنگی دانش‌آموزان	بیات، بهرام (۱۳۹۵)
نتایج پژوهش نشان داد کیفیت‌بخشی به آثار ترویجی فرهنگ ایثار و شهادت با ۸۹/۳ درصد بالاترین میانگین شدت تأثیر را در میان مؤلفه‌های مؤثر داراست و واقع‌گرایی در تولیدات و توجه به آثار تولیدی برای کودکان و نوجوانان، بهره‌گیری از هنر و همچنین تحول و خلاقیت در شیوه‌ها، در رده‌های بعدی قرار دارند.	عوامل مؤثر بر ارتقاء اثربخشی شیوه‌های ترویج فرهنگ ایثار و شهادت	شاه نوروزی، مهدی؛ اسماعیلی، رضا؛ (۱۳۹۶)
این پژوهش تلاش می‌کند به این پرسش پاسخ دهد که هر کدام از فرآیندهای مدل نیومن و کنارد به چه میزان می‌توانند فرهنگ دفاع مقدس را ترویج دهند؟ نتایج پژوهش بیانگر آن است که به ترتیب مؤلفه‌های خلق دانش (۹۸٪)، استفاده از دانش (به کارگیری دانش) (۹۵٪)، ثبت دانش (۸۹٪) و انتقال دانش (۸۴٪) می‌توانند فرهنگ دفاع مقدس را ترویج نمایند.	بررسی نقش و ارائه الگوی تأثیرگذار مدیریت دانش بر انتقال فرهنگ دفاع مقدس	رشید، غلامعلی؛ پاشایی، امین؛ (۱۳۹۸)
این پژوهش دوازده نماد اقتدار فرهنگی که نقش مؤثری در تقویت اقتدار ملی ایران دارند را از متون مرتبط به روایات دفاع مقدس استخراج نموده که از این میان، شکوفایی فرهنگ خوداتکایی ملی و غلبه بر فشارهای اقتصادی، سیاسی و تبلیغاتی، مهم‌ترین نماد فرهنگی می‌باشد.	تحلیلی بر تأثیر روایات دفاع مقدس به عنوان یکی از مؤلفه‌های فرهنگی بر اقتدار ملی ایران	جعفری، رضا؛ (۱۳۹۸)

۲-۳. مبانی نظری تحقیق

۲-۳-۱. فرهنگ در اندیشه امامین انقلاب اسلامی

الف- فرهنگ در اندیشه امام خمینی(ره)

نظریه فرهنگی امام خمینی(ره) مبتنی بر ساخت انسان فرهنگی است. ایشان موضوع انسان فرهنگی را به‌عنوان اصلی‌ترین جوهر فرهنگ قلمداد نموده و تکامل نظام اجتماعی را مستلزم ساخت انسان فرهنگی می‌داند. در حقیقت امام خمینی(ره) پویایی فرهنگی را در اصل تعلیم و تربیت، تزکیه نفس به طهارت روح و عمل حسنه تبیین نموده و با استناد به تعالیم عالیه اسلام، فرهنگ را اساس جامعه می‌داند (صالحی امیری، ۱۳۸۶: ۲۲۱).

حضرت امام خمینی(ره) در مورد ارزش و اهمیت فرهنگ چنین می‌فرماید: «اساساً فرهنگ هر جامعه‌ای هویت و موجودیت آن جامعه را تشکیل می‌دهد و با انحراف فرهنگ، هرچند جامعه در بعدهای اقتصادی، سیاسی، صنعتی و نظامی قدرتمند و قوی باشد ولی پوچ و پوک و میان‌تهی است». «اسلام دارای فرهنگ غنی انسان‌ساز است که ملت‌ها را بی‌گرایش به راست و چپ و بدون در نظر گرفتن زبان و منطقه، هدایت می‌کند و از گهواره تا گور به تحصیل و جستجوی دانش سوق می‌دهد» (امام خمینی، ۱۳۷۹: ۱۶۰).

اگرچه حضرت امام(ره) تعریف مشخصی از فرهنگ ارائه نکرده‌اند، ولی به زوایایی پرداخته‌اند که با جمع‌بندی آن‌ها می‌توان فرهنگ را از دیدگاه ایشان تشریح کرد. بر این اساس می‌توان با مبنای تشریحی، فرهنگ را از دیدگاه حضرت امام(ره) چنین تعریف نمود. «فرهنگ عبارت از دانش، ادب، تعلیم، اعتقادات، عمل، گرایش‌های فکری، هنجارها، باورها، ارزش‌ها، برداشت‌ها، هنر، اجتماع و قواعد آن در جامعه است.

ب- فرهنگ در اندیشه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

در اندیشه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، فرهنگ، جایگاهی بسیار مهم و اثرگذار دارد. ایشان در مقاطع گوناگون بر شناخت مفهوم و اهمیت فرهنگ در جامعه تأکید دارند و همگان را به درک درست از فرهنگ دعوت کرده‌اند. ایشان فرهنگ را مجموعه سیالی می‌دانند که مستقیماً مربوط به

انسان است و آن را برآیند عادات و اعتقاداتی می‌دانند که به یک جامعه اختصاص پیدا می‌کند (خامنه‌ای، ۱۳۷۷) و می‌فرمایند «فرهنگ عبارت است از آن درک، برداشت، فهم، معتقد و باور انسان‌ها و روحیات و خلیات آن‌ها در زندگی؛ آن‌هایی است که انسان را به کار و ادار می‌کند» (خامنه‌ای، ۱۳۸۹).

ایشان در تعریفی دیگر از فرهنگ می‌فرمایند: «هویت ملی، بافرهنگ شکل می‌گیرد. هویت هر ملتی، فرهنگ اوست. فرهنگ مثل آب و هواست، فرهنگ یعنی همین رسوم و آدابی که بر زندگی من و شما حاکم است (قدر ولایت، ۱۳۷۹: ۶۶).

در مجموع و به‌طور خلاصه فرهنگ در اندیشه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) را به این صورت می‌توان تعریف کرد: «فرهنگ، مجموعه سیالی از شئون انسان و هویت همگانی یک ملت که برآیند اعتقادات، ذهنیات، اندیشه‌ها، باورها، عادات، آداب و رسوم و خلیات یک جامعه است».

۲-۳-۲. فرهنگ دفاع مقدس در اندیشه امامین انقلاب اسلامی

بررسی بیانات، آثار و مکتوبات امامین انقلاب اسلامی نشان می‌دهد در اندیشه‌ها و آثار آنان پیرامون فرهنگ دفاع مقدس، به عبارات و اصطلاحاتی مثل تفکر اسلامی، اسلام ناب محمدی، روایت درست فرهنگ دفاع مقدس، تفکر ائمه اطهار، گنج عظیم تمام‌نشدنی، تفکر منزه، قدرت ملی، ظرفیت گران‌بها، تفکر مبارزه با متحجرین، تقوا، ضد رفاه‌طلبی نیز اشاره‌های زیادی شده است. به‌طوری‌که می‌توان از این بیانات این‌طور برداشت کرد که جنبه معنوی فرهنگ دفاع مقدس را پایه و اساس این فرهنگ دانسته‌اند.

جدول ۲. اهم بیانات امام خمینی و امام خامنه‌ای در خصوص فرهنگی دفاع مقدس

بیانات امام خمینی (ره)	بیانات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)
۱	تفکر اسلام ناب محمدی (ص) است (۶۱/۱۰/۷).
۲	اندریشه مبارزه بی‌امان علیه سرمایه‌داری غرب و کمونیسم متجاوز شرق است.
	نگران از بین رفتن فرهنگ جنگ و انقلاب هستیم (۹۸/۷/۸).
	اگر دفاع مقدس درست روایت شود اثراتش ماندگار می‌شود (۷۹/۷/۶).

بیانات امام خمینی (ره)	بیانات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)
۳	تفکر ائمه هدی (علیه‌السلام) و تفکر تازیانه خوردگان تاریخ است (۵۹/۱۰/۶).
۴	تفکر منزله از ریا، خدعه و فریب است (۵۹/۱۰/۶).
۵	تفکر مبارزه با مقدس‌نماهای متحجر و سرمایه‌داران خدانشناس و مرفهین بی‌درد است.
۶	تفکر مبارزه با رفاه‌طلبی تجمل‌پرستی است.
۷	تفکر عارفان مبارزه‌جو و علماء متعهد و درد آشنا و مؤمنین بی‌بضاعت است.

از بیانات فوق چنین برمی‌آید فرهنگ دفاع مقدس با صفت دینی تو صیغ می‌شود، وجه دینی آن نسبت به وجه علمی، فنی و تکنیکی آن برتری دارد. همچنین این فرهنگ ویژگی عام‌گرایی و مردمی دارد، وجه مشترک همه نیروهای درگیر در این فرهنگ، مردمی بودن آن است. در فرهنگ دفاع مقدس همواره منافع جمع بر فرد مقدم است و نگاه‌ها مبتنی بر سرنوشت جامعه و امت است. فرهنگ دفاع مقدس با اینکه جنبه‌های آرمانی دارد، تمایل به واقعیت‌گرایی و عینیت‌گرایی دارد. به‌عنوان مثال مفهوم خدا، امام زمان (عج)، شجاعت، فداکاری، شهادت، مفاهیم و عناصر اصلی تفکر او هستند، مفاهیمی که دور از ذهن و انتزاعی نیستند و برای بیان آن‌ها این فرهنگ می‌تواند نمودهای عینی بسیاری را ارائه نماید. فرهنگ دفاع مقدس مرتبط با زمان و مکان است، زیرا یک فرد مؤمن و معنوی با درک دقیق از زمان و مکان زندگی می‌کند. ترکیب خاص عناصر مادی و معنوی نیز صفت دیگر فرهنگ دفاع مقدس است. عناصر معنوی فرهنگ اهمیت بیشتری نزد این فرهنگ پیدا می‌کند. این عناصر بر نقش و اهمیت عناصر مادی نیز اثر می‌گذارند. در صورتی که

این فرهنگ و نیروی آن، از لحاظ شکل و صورت خارجی، موقتی و گذرا دانسته شود، تحول‌پذیری فرهنگ دفاع مقدس معنا نمی‌یابد. اگر عناصر این فرهنگ یکی از عناصر اصلی جامعه ایده‌آل دانسته شود، فرهنگ آن نیز بخشی از فرهنگ کلان جامعه خواهد بود. به نظر می‌آید که این طرز تلقی صادق‌تر است. از این‌روست که هر نوع اتفاق و حادثه‌ای که در مورد فرهنگ کلی جامعه و یا فرهنگ دفاع مقدس حاصل شود، دیگر عناصر فرهنگ را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

۳. روش‌شناسی پژوهش

۳-۱. روش پژوهش

این پژوهش از نوع کاربردی و از روش اسنادی (با دیدگاه توصیفی، تحلیلی) برای مورد مطالعه استفاده شده است. «از ویژگی‌های پژوهش توصیفی این است که محقق دخالتی در موقعیت، وضعیت و نقش متغیرها ندارد و آن‌ها را دست‌کاری و کنترل نمی‌کند» (حافظ‌نیا، ۸۷: ۶۱). جمع‌آوری داده‌ها در این پژوهش طی چند مرحله صورت گرفته که در مرحله اول، اطلاعات اسنادی به روش کتابخانه‌ای و فیش‌برداری جمع‌آوری شده و در مرحله بعدی که مرحله جمع‌آوری اطلاعات میدانی است، اطلاعات مورد نیاز و واقعی از جامعه و نمونه آماری با استفاده از تکنیک پرسشنامه جمع‌آوری شده است.

جامعه آماری در این پژوهش، دانشجویان شاغل به تحصیل در دانشگاه تهران هستند. بر اساس آمار و اطلاعات به‌دست آمده، آمار دانشجویان شاغل در دانشگاه تهران ۴۲۰۰۰ نفر می‌باشد. با توجه به جمعیت دانشجویان که در دانشگاه تهران مشغول به تحصیل هستند، از محاسبه رقم آن‌ها (۴۲۰۰۰ نفر)، حجم آماری به شرح زیر به‌دست آمده است:

$$N = nt \cdot s^2 \quad \frac{42000 \cdot (2)^2 \cdot 0.25}{N \cdot d^2 + t^2 \cdot s^2} = \frac{42000 \cdot 2 + (2)^2 \cdot 0.25(2)}{500} = 500$$

$$T = 2$$

$$S^2 = p(1-p) = 0.25$$

$$D = 0.2$$

جدول ۳. سطح تحصیلات تکمیل کنندگان پرسشنامه پژوهش

میزان تحصیلات	فراوانی	درصد	درصد فراوانی تجمعی
کاردانی	۴۰	۸	۸
کارشناسی	۱۸۰	۳۶	۴۴
کارشناسی ارشد	۳۵۰	۵۰	۹۴
مجموع	۵۰۰	۹۴	

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

روش انتخاب نمونه آماری در این پژوهش، نمونه‌گیری طبقه‌ای است. در مرحله اول: دانشگاه تهران به چند بخش تقسیم شده که هر بخش از مجموعه‌ای از گروه‌ها تشکیل شده که این دانشکده‌ها و گروه‌ها از لحاظ اجتماعی، فرهنگی و... شبیه به هم و یا نزدیک به هم هستند. در مرحله دوم: از بین دانشکده‌های دانشگاه تهران، یک دانشکده به‌عنوان نمونه انتخاب شده و سپس از بین گروه‌های منتخب که متشکل از دانشجویان پسر و دختر بسیجی و غیر بسیجی هستند، تعدادی به‌صورت تصادفی انتخاب شده‌اند و نمونه‌های موردنظر نیز از بین آن‌ها انتخاب شده و پرسشنامه به آن‌ها ارائه و پس از تکمیل، جمع‌آوری شده است. روایی پرسشنامه از نظر صوری و محتوایی توسط چند نفر از خبرگان مورد تأیید قرار گرفت. برای سنجش پایایی (اعتمادپذیری)، در بررسی پایایی پرسشنامه از روش آزمون کرون باخ برای همبستگی سؤالات پاسخ داده شده استفاده شد، پیش سؤالات بین گروهی از جامعه هدف با فاصله یک هفته‌ای توزیع شده و میزان همبستگی ۹۲ درصد تعیین شد که درصد بسیار بالایی است؛ یعنی پرسشنامه مذکور از پایایی بسیار بالایی برخوردار است و اطمینان و دقت پرسشنامه بسیار خوب است.

عوامل، گویه‌ها و شیوه‌های اشاعه فرهنگ دفاع مقدس در بین دانشجویان بر اساس نظر متخصصان، تحلیل‌های این پژوهش و تحلیل محتوای پژوهی بر گرفته از پایگاه‌های علمی معتبر به شرح زیر معین گردید.

جدول ۴. عوامل، گویه‌ها و شیوه‌های اشاعه فرهنگ دفاع مقدس در بین دانشجویان بر اساس نظر متخصصان و تحلیل محتوای پژوهی‌های برگرفته از پایگاه‌های علمی معتبر

عامل	عناوین عامل‌ها	گویه‌ها و سؤالات	ضریب پایایی
۱	شیوه اشاعه استدلالی (عقلانی)	۱- برای گسترش و اشاعه فرهنگ و تفکر دفاع مقدس استفاده از روش‌های استدلال منطقی و تفکر مناسب‌تر است. ۲- اگر ابتدا باور فرهنگ دفاع مقدس در دانشجویان ایجاد شود آن را آسان‌تر خواهند پذیرفت. ۳- ایجاد و گسترش فضای بحث گروهی در مورد فرهنگ دفاع مقدس پذیرش آن را مساعدتر می‌کند. ۴- محاوره و مناظره، پرسش و پاسخ و برقراری ارتباط رودررو (در خصوص فرهنگ دفاع مقدس باعث پذیرش بهتر آن می‌شود).	۷۹٪
۲	شیوه اشاعه انگیزشی	۱- اگر فرهنگ دفاع مقدس هدفمند و دارای جهت مشخص و شفاف باشد، دانشجویان آن را آسان‌تر خواهند پذیرفت. ۲- استفاده از روش تشویقی در اشاعه فرهنگ دفاع مقدس، پذیرش آن را آسان‌تر می‌کند. ۳- اگر فرهنگ دفاع مقدس برای دانشجویان سودمند باشد (در برطرف نمودن نیازهای مادی و معنوی (علم، تجربه، شأن و منزلت و...) آنان مؤثر باشد)، آن را بهتر خواهند پذیرفت.	۶۲٪
۳	شیوه اشاعه اخلاقی، فرهنگی	۱- تبلیغ و تکرار مؤلفه‌های (شاخص‌ها) فرهنگ دفاع مقدس باعث در معرض قرار گرفتن و پذیرش آن می‌شود. ۲- استفاده از پند و اندرزهای اخلاقی در اشاعه فرهنگ دفاع مقدس پذیرش آن را آسان‌تر می‌کند. ۳- اشاعه فرهنگ دفاع مقدس با تکیه بر اصول و روش‌های اخلاقی باعث پذیرش بهتر آن می‌شود.	۶۱٪
۴	شیوه اشاعه اقتداری	۱- استفاده از روش دستوری برای اشاعه فرهنگ دفاع مقدس پذیرش آن را محدود می‌کند. ۲- استفاده از اهرم‌های فشار در اشاعه فرهنگ دفاع مقدس باعث روی گردان شدن دانشجویان از آن می‌شود.	۷۱٪

جدول ۵. قابلیت اعتماد ابزارهای سنجش

مقدار آلفا	تعداد گویه‌ها	متغیر
۰/۷۹	۶	شیوه اشاعه استدلالی
۰/۶۲	۴	شیوه اشاعه انگیزشی
۰/۷۱	۴	شیوه اشاعه اقتداری
۰/۶۱	۳	شیوه اشاعه اخلاقی فرهنگی
۰/۶۶	۳	برنامه‌های سیاحتی - زیارتی
۰/۸۰	۱۲	برنامه‌های علمی
۰/۷۰	۸	برنامه‌های ورزشی
۰/۷۲	۷	برنامه‌های نظامی
۰/۶۱	۶	برنامه‌های عقیدتی - سیاسی
۰/۷۲	۵	برنامه‌های آموزشی

روش آلفای کرون باخ برای برآورد پایایی ابزار سنجش پژوهش

ما در این پژوهش برای تعیین ضریب اعتبار و پایایی از این روش استفاده کردیم. به این ترتیب که ابتدا پرسشنامه بین تعداد ۳۰ نفر از جامعه آماری توزیع و پس از تکمیل، جمع‌آوری شد سپس اطلاعات به دست آمده را وارد نرم‌افزار SPSS کردیم و آلفای کرون باخ استخراج شد؛ که با به دست آمدن آلفای کل ۷۶ پایایی پرسشنامه تأیید شد.

Reliability Statistics

N of Items	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	Cronbach's Alpha
۴۱	.۷۴۴	.۷۶۰

یافته‌های پژوهش و تحلیل

در این مرحله ما در دو بخش به تحلیل یافته‌های استنباطی تحقیق می‌پردازیم. هدف از این بخش رسیدن به این نکته است که اولاً بررسی کنیم که داده‌های به دست آمده از تحقیق، تصادفی

نبوده بلکه معنادار بوده و ثانیاً در صورت معنی دار بودن داده‌های به‌دست آمده، بتوان با احتمال و اطمینان مشخصی داده‌های به‌دست آمده را به کل جامعه آماری تعمیم داد. در واقع اساس نمونه‌گیری بر این نکته استوار است که در نهایت بتوان نمونه‌ای که معرف کل جامعه است، با اطمینان خاصی به جامعه تعمیم داد؛ بنابراین در بخش اول معنی‌داری متغیرهای تحقیق را می‌سنجیم و در بخش دوم بر اساس تحلیل دومتغیره تأثیر هر یک از متغیرهای مستقل را بر متغیر وابسته بررسی می‌نماییم.

جدول ۶. جدول آزمون معنی‌داری متغیرهای مستقل و وابسته

متغیرهای مستقل	استدلالی	انگیزشی	اخلاقی	فرهنگی	اقتداری
استدلالی	۱	۰,۲۰۴	۰,۱۳۴	۰,۲۹۹(*)	۰,۳۰۶(**)
		۰,۰۰۵	۰,۰۰۱	۰,۰۱۱	۰,۰۰۳
	۷۲	۷۲	۷۲	۷۲	۷۲
انگیزشی	۰,۲۰۴	۱	۰,۵۲۱(**)	۰,۴۹۶(**)	۰,۶۵۹(**)
	۰,۰۳۵		۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰
	۷۲	۷۲	۷۲	۷۲	۷۲
اخلاقی	۰,۱۳۴	۰,۵۲(**)	۱	۰,۴۵۳(**)	۰,۷۲۴
	۰,۰۱۶	۱		۰,۰۰۰	۰,۰۰۰
	۷۲	۷۲	۷۲	۷۲	۷۲
فرهنگی	۰,۲۹(**)	۰,۴۹(**)	۰,۴۵۳(**)	۱	۰,۷۲۴(**)
	۰,۰۰۲	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰
	۷۲	۷۲	۷۲	۷۲	۷۲
اقتداری	۰,۳۰(**)	۰,۶۵(**)	۰,۷۲۴(**)	۰,۷۲۴(**)	۱
	۰,۰۰۴	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰
	۷۲	۷۲	۷۲	۷۲	۷۲
N	۷۲	۷۲	۷۲	۷۲	۷۲

بر طبق اطلاعات دریافتی از نرم‌افزار SPSS - که در جدول فوق مشخص است - فرض معنی‌داری داده‌های تحقیق برای تمام متغیرهای مستقل و وابسته با احتمال ۹۹ درصد تأیید می‌شود و میزان رابطه متغیر مستقل برنامه‌های زیارتی ۳۰ درصد، علمی ۶۵ درصد، ورزشی ۷۲ درصد و نظامی ۷۲ درصد می‌باشد.

تحلیل دومتغیره

مطابق اطلاعات دریافتی از نرم‌افزار SPSS رابطه یا همبستگی بین متغیرهای مستقل و وابسته به شرح زیر می‌باشد:

جدول ۷. رابطه یا همبستگی بین متغیرهای مستقل و وابسته

متغیر مستقل	متغیر وابسته	رابطه	شماره ردیف
شیوه استدلالی	بین غیرت دینی و دانایی فکری	رابطه معنی‌دار به میزان ۰/۳۰ وجود دارد.	۱
شیوه انگیزشی	بین نیازشناسی و ابتکار و نوآوری	رابطه معناداری به میزان ۰/۶۵ وجود دارد.	۲
شیوه فرهنگی - اخلاقی	بین جوشش ذهنی و خلاقیت	رابطه معناداری به میزان ۰/۷۲ وجود دارد.	۳
شیوه اقتداری	بین دانایی فکری و خلاقیت	رابطه معناداری به میزان ۰/۷۲ وجود دارد.	۴

در شیوه انگیزشی، بین نیازشناسی و ابتکار و نوآوری میزان رابطه، نمایانگر رابطه مستقیم و در حد بسیار قوی می‌باشد. به عبارت دیگر، هر چه میزان نیازشناسی بیشتر شود، میزان ابتکار و نوآوری افزایش می‌یابد. در شیوه فرهنگی - اخلاقی، بین جوشش ذهنی و خلاقیت رابطه مستقیم و در حد بسیار قوی می‌باشد؛ به عبارت دیگر، هر چه میزان جوشش ذهنی دانشجویان بیشتر شود، میزان خلاقیت افزایش می‌یابد. در شیوه اقتداری، بین دانایی فکری و خلاقیت رابطه معناداری در سطح

اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد که نمایانگر رابطه مستقیم و در حد قوی می باشد. به عبارت دیگر، هر چه میزان دانایی فکری بیشتر شود، میزان خلاقیت افزایش می یابد.

جدول ۸. مدل رگرسیون چند متغیره برای تبیین فرهنگ دفاع مقدس

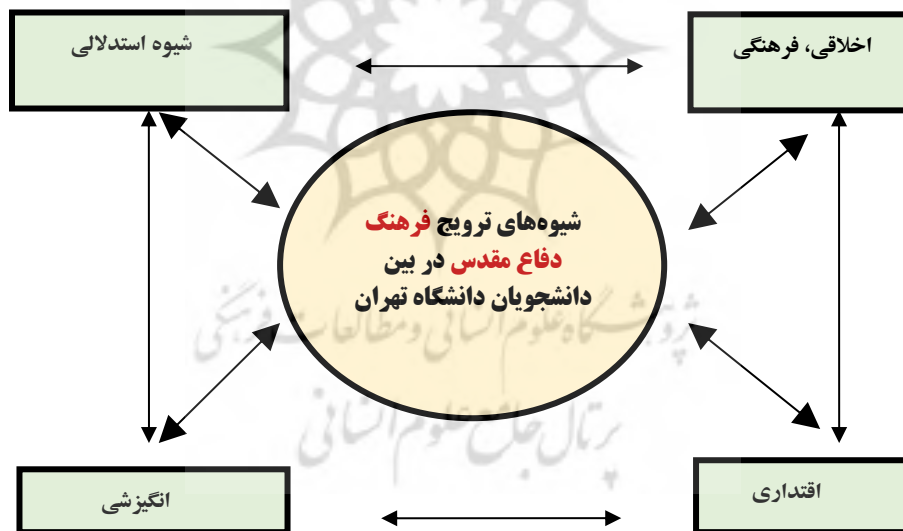
متغیرها	ضرایب غیراستاندارد		ضرایب استاندارد	مقدار t	سطح معنی داری t
	B	خطای استاندارد			
شیوه استدلالی	۰,۳۲۴	۰,۰۵۷	۰,۴۱۲	۵,۷۱۰	۰,۰۰۰
شیوه انگیزشی	۰,۲۸۰	۰,۰۵۱	۰,۳۹۷	۵,۴۴۵	۰,۰۰۰
شیوه اخلاقی - فرهنگی	۰,۲۷۰	۰,۰۸۸	۰,۲۲۹	۳,۰۸۶	۰,۰۰۰
شیوه اقتداری	۰,۰۸۳	۰,۰۳۸۴	۰,۰۸۵	۱,۳۵۵	۰,۰۰۹

معادله کلی رگرسیون چند متغیره به صورت جدول بالا نمایش داده می شود و از طریق تحلیل مسیر، سهم تأثیر هر یک از متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته با لحاظ کردن تقدم و تأخر در بین آن ها تعیین گردیده است. آماره های موجود در جدول فوق گویای این واقعیت است که متغیر دانایی فکری با بتای ۰/۴۱۲٪ بیشتر از همه متغیرهای مستقل دیگر بر دانشجویان تأثیر می گذارد، جهت تأثیر این متغیر نیز مثبت و مستقیم است و بیانگر این مطلب است که با افزایش میزان خلاقیت، جوشش ذهنی نیز افزایش پیدا می کند. بعدازاین، متغیر جوشش ذهنی با بتای ۰/۳۹۷٪ قرار گرفته است که دارای تأثیر متوسطی بر روی دانشجویان است. سومین متغیر نیاز شناسی است که دارای بتای ۰/۲۲۹٪ است و رابطه این متغیر با دانشجویان مستقیم و در حد متوسط می باشد؛ و در نهایت، متغیر مستقل دیگر که رابطه معنی داری با متغیر وابسته داشته است، متغیر خلاقیت با میزان بتای ۰/۰۸۵٪ می باشد، اگرچه میزان رابطه ضعیف و مستقیم می باشد اما دارای رابطه معنی دار است نمودار زیر دیاگرام مسیر مربوط به عوامل مؤثر بر فرهنگ دفاع مقدس را بر حسب میزان تأثیر (بتا) نشان می دهد.

مدل تجربی پژوهش

(منبع: تهیه و تنظیم توسط محقق)

مدل مفهومی شبهه‌های چهارگانه اشاعه فرهنگ دفاع مقدس (استدلالی، فرهنگی، اخلاقی، انگیزشی، اقتداری)

(منبع: تهیه و تنظیم توسط محقق)

نتیجه گیری

مسئله مهم در این پژوهش یافتن راهکارهای اشاعه فرهنگ دفاع مقدس در دانشگاه‌ها (مورد مطالعه دانشگاه تهران) بود. بر این اساس و با توجه به مرور مبانی نظری و نظر خبرگان و بهره‌گیری از پرسشنامه، شیوه‌های ترویج فرهنگ دفاع مقدس در دانشگاه‌ها مورد بررسی قرار گرفت. عوامل، گویه‌ها و شیوه‌های اشاعه فرهنگ دفاع مقدس در بین دانشجویان بر اساس نظر متخصصان، تحلیل‌های این پژوهش و تحلیل محتوای پژوهش‌های برگرفته از پایگاه‌های علمی معتبر، چهار شیوه اخلاقی، فرهنگی، اقتداری، انگیزشی و استدلالی احصا گردید و به‌عنوان شیوه‌ها و راه‌های ترویج فرهنگ دفاع مقدس در بین دانشجویان دانشگاه تهران مشخص شدند. بر اساس تجزیه و تحلیل به‌دست آمده، در پاسخ به سؤال اصلی مقاله، با توجه به اینکه محوری‌ترین عنصر در این نهاد (دانشگاه تهران) «خردورزی» است (چراکه بنیاد اصلی تولید دانش خرد است) مناسب‌ترین راهکار اشاعه فرهنگ دفاع مقدس در بین دانشجویان دانشگاه تهران شیوه استدلالی استخراج گردید؛ لذا در این پژوهش مناسب‌ترین راهکار (الگوی بهینه)، استفاده از شیوه استدلالی و عقلایی (مطابق با آرمان‌های بنیان‌گذار جمهوری اسلامی، حضرت امام خمینی (ره) و فرامین و تدابیر مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)) جهت ترویج فرهنگ و تفکر فرهنگ دفاع مقدس است و می‌توان این الگو را ارائه نمود. چراکه همه سلیقه‌های هنری و ادبی را در خود جای داده است. افزون بر این، فرهنگ دفاع مقدس به مسائل اجتماعی، فرهنگی و سیاسی توجه دارد و در دانشگاه، یک نهاد مهم اجتماعی را تشکیل می‌دهد که «عقلانیت» و «خردورزی» در آن نقش بسیار مهمی دارد. در فرهنگ دفاع مقدس، «خردورزی» با «فرهنگ دانشگاه» نیز مطابقت دارد. در واقع فرهنگ دفاع مقدس هم به‌نوعی با خردورزی در یک راستا و با هم مرتبط هستند.

فهرست منابع

- حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) (۱۳۷۹). قابل دسترسی در سایت KHAMENEI.IR
- حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) (۱۳۹۳). روش‌های علم، مروی بر بیانات حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) رهبر معظم انقلاب پیرامون دانش و تولید علم. تهران: موسسه فرهنگی حدیث لوح و قلم
- بیات، بهرام (۱۳۹۵). تأثیر بر نامه‌های فرهنگی دفاع مقدس بر هویت فرهنگی دانش‌آموزان (موردمطالعه دبیرستان‌های شهرستان شهرکرد). فصلنامه نظریه‌های اجتماعی متفکران مسلمان، دوره ۶، شماره ۲.
- برزنونی، محمدعلی (۱۳۸۸). حفظ و انتقال فرهنگ دفاع مقدس. تهران: دانشکده فرماندهی و ستاد دانشگاه امام حسین (علیه‌السلام)
- حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۵). مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی. تهران: انتشارات سمت
- جعفری، رضا (۱۳۹۸). تحلیلی بر تأثیر روایات دفاع مقدس به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های فرهنگی بر اقتدار ملی ایران. فصلنامه مدیریت فرهنگی، دوره ۱۳، شماره ۳.
- رشید، غلامعلی و پاشایی، امین (۱۳۹۸). بررسی نقش و ارائه الگوی تأثیرگذار مدیریت دانش بر انتقال فرهنگ دفاع مقدس. فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، دوره ۱۷، شماره ۷۵.
- زهیری، علیرضا (۱۳۸۱). انقلاب اسلامی و هویت ملی. قم: انجمن معارف اسلامی ایران
- شاه‌نوروزی، مهدی و اسماعیلی، رضا (۱۳۹۶). عوامل مؤثر بر ارتقا اثر بخشی شیوه‌های ترویج فرهنگ ایثار و شهادت. مجله مدیریت فرهنگی، سال ۱۱، شماره ۳۵ و ۳۶.
- عمید، حسن (۱۳۹۰). فرهنگ فارسی عمید. تهران: امیرکبیر
- قائد علی، حمیدرضا (۱۳۹۵). شناسایی و تبیین نقطه اهرمی فرهنگی در مدیریت یادمان‌های دفاع مقدس. فصلنامه علمی- پژوهشی پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی، شماره ۶
- منصوری، رضا (۱۳۸۰). دانشگاه و علم. فصلنامه علمی پژوهشی رهیافت، شماره ۲۴
- روح‌الامینی، محمود (۱۳۷۲). زمینه فرهنگ شناسی. تهران: عطار
- موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره) (۱۳۷۹). صحیفه امام. جلد‌های ۱۵ و ۱۹
- منصوری، جواد (۱۳۶۶). فرهنگ استقلال. تهران: وزارت امور خارجه، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌الملل.

Solutions to Spread the Culture of Sacred Defense in Universities

(Study Case: University of Tehran)

Morteza Molaei^۱

Abstract

Promoting the culture of sacred defense in society increases the strength of values and increases spirituality and can respond to needs and eliminate threats in various fields. The main goal of this article is to find the most appropriate way to promote the culture of holy defense among Tehran University students. The type of applied research was conducted in several stages, in the first stage, documentary information was collected through the library method and in the next stage, field information was collected through the statistical population including 500 working students studying in Tehran University (using the questionnaire technique). The findings of the research show that four methods were used to promote the culture of sacred defense among students, which are: argumentative promotion method, motivational promotion method, cultural-ethical promotion method, and authoritative promotion method. Considering that the most central element in the institution of science (university) is "intelligence", as a conclusion, it can be stated that the optimal method in this research is the argumentative and rational method. In addition, the culture of sacred defense pays special attention to social, cultural and political issues, and the university, which is an important social institution, has a very important role in "rationality" and "intelligence."

Keywords: Culture, Holy Defense Culture, Student, University of Tehran.

۱. Assistant Professor of Imam Hossein Officer University (A.S)